

RAAP-NOTITIE 5551

Plangebied Westerdorpsstraat 66 te Hoevelaken

Gemeente Nijkerk

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: Keper Infra Advies

Titel: Plangebied Westerdorpsstraat 66 te Hoevelaken, gemeente Nijkerk; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: conceptversie

Datum: juni 2016

Auteur: E. Goossens MA

Projectcode: NKHL

Bestandsnaam: NO*5551_NKHL

Projectleider: E. Goossens MA

Projectmedewerkers: niet van toepassing

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4001815100

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: ir. E.H. Boshoven

Bevoegd gezag: gemeente Nijkerk

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2016

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Keper Infra Advies heeft RAAP in juni 2016 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande herontwikkeling van terrein aan de Westerdorpsstraat 66 te Hoevelaken in de gemeente Nijkerk. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van een bestemmingsplanwijziging. Doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen.

Binnen het grootste deel van het plangebied geldt een lage archeologische verwachting voor alle perioden. Alleen aan de zuidzijde, direct aan de Westerdorpsstraat geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De nieuwbouw zal grotendeels meer noordelijk, ter hoogte van de lage archeologische verwachting, plaats vinden. Binnen de zone met hoge archeologische verwachting worden 3 rijwoningen een korte toegangsweg en enkele parkeerplaatsen gerealiseerd. Aanbevolen wordt op deze locatie een kartierend booronderzoek uit te voeren om eventuele archeologische resten en de bodemopbouw in kaart te brengen. Voor het overige deel van het plangebied wordt voor de geplande ontwikkeling geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Nijkerk een selectiebesluit.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1 Inleiding	5
1.1 Kader.....	5
1.2 Administratieve gegevens	5
1.3 Huidige en toekomstige situatie.....	5
2 Bureauonderzoek	6
2.1 Methoden.....	6
2.2 Resultaten.....	6
3 Conclusies en aanbevelingen.....	9
3.1 Gespecificeerde archeologische verwachting	9
3.2 Aanbevelingen.....	10
Literatuur	12
Gebruikte afkortingen	12
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	12

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van Keper Infra Advies heeft RAAP in juni 2016 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande herontwikkeling van terrein aan de Westerdorpsstraat 66 te Hoevelaken in de gemeente Nijkerk. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van een bestemmingsplanwijziging.

Doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 3 een advies geformuleerd met betrekking tot eventueel archeologisch vervolgonderzoek.

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Nijkerk

Plaats: Hoevelaken

Plangebied: Westerdorpsstraat 66

Centrumcoördinaten: 159.147/465.404

Oppervlakte: 1,0 hectare

Kaartblad: 32B

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4001815100

1.3 Huidige en toekomstige situatie

Momenteel staat er in de west- en zuidwestzijde van het plangebied bebouwing. Dit betreft het hoofdgebouw van BPD en enkele woonhuizen langs de Westerdorpsstraat. Het overige deel van het plangebied is onbebouwd. Het terrein zal worden omgevormd tot een woonwijk. Het woonhuis aan de Westerdorpsstraat 64 en het hoofdkantoor van BPD (Westerdorpsstraat 66) zullen worden gesloopt. De nieuwe bebouwing zal plaatsvinden ten noorden van de huidige erfgrens van de woningen aan de Westerdorpsstraat 52a tot 56a. De indeling en wijze van fundering van de nieuwbouw is nog niet bekend. Er wordt echter vanuit gegaan dat ter hoogte van de geplande bebouwing de bodemverstoringen dieper reiken dan het verwachte archeologisch relevante niveau (i.c. 30-70 cm -Mv).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnventariseerd.

Geraadpleegd zijn de volgende bronnen:

- ARCHIS voor de AMK-terreinen, waarnemingen, vondstmeldingen en onderzoeksmeldingen (www.archis.nl);
- historisch kaartmateriaal (www.topotijdreis.nl; www.cultureelerfgoed.nl) voor kadastrale minuut 1832 en diverse topografische kaarten)
- bodemkundig en geomorfologisch kaartmateriaal (www.archis.nl);
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl);
- het informatiesysteem Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (www.dinoloket.nl);
- eerder uitgevoerd bureauonderzoek voor een plangebied waar huidig plangebied binnen valt (Oude Rengerink, 2002).
- de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart (Van Oosterhout, 2010).

2.2 Resultaten

Aardkundige situatie

Het plangebied ligt in het westelijk deel van de Gelderse Vallei. Deze vallei is van oorsprong een diep glaciaal tongbekken, dat in het begin van het Saalien is ontstaan door een in zuidelijke richting schuivende landijs-gletsjer. Na het afsmelten van de gletsjer is het bekken opgevuld met keileem (Formatie van Drente), meerbodemaftzettingen (Eem Formatie) en fluvioperiglaciale afzettingen (Formatie van Twente). Nadien zijn er dikke pakketten dekzand afgezet (Formatie van Twente).

Het diepe tongbekken vormde meteen na het Saalien tevens het oerstroombetal van de Eem: een lokale rivier die vooral gevoed werd door beken (gevoed door kwelwater en langs het oppervlak wegstromend regenwater) vanaf de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe.

Als gevolg van de stijgende zeespiegel na de laatste ijstijd verslechterde de afwatering van de Eemvallei en vond er gaandeweg een sterke vernatting van de hele vallei plaats. Door het stagnerende water trad in grote delen van de vallei veenvorming op of ontstonden er uitgebreide broekgebieden. De droge delen in de vallei bestaan hoofdzakelijk uit de hoger liggende dekzandruggen die in de voorgaande ijstijd zijn ontstaan.

De diepere ondergrond in het plangebied wordt vermoedelijk gevormd door fluvioperiglaciale afzettingen (grove grindige zanden met leemlagen) die in het Weichselien vanaf de Utrechtse

Heuvelrug in het dal van de Eem zijn gesedimenteerd. Deze afzettingen zijn met een pakket dekzand afgedekt.

Op het AHN-beeld valt op dat het plangebied in een omvangrijk laagte/beekdal gelegen is. Deze laagte is noord-zuid georiënteerd en takt aan op het beekdal van de Hoevenlaaksche Beek. Op de geomorfologische kaart wordt dit beekdal omschreven als dalvormige laagte zonder veen (RGD/Stiboka, 1982: code 2R2).

Bodem

Volgens de bodemkaart bestaat de bodem van de dalvormige laagte uit moerige eerdgronden met grondwatertrap II (code: vWz-II). Deze gronden hebben een venige bovenlaag en bevinden zich vooral op het perceel met het hoofdkantoor. Het is vrij waarschijnlijk dat er in de oorspronkelijke natuurlijke situatie een veendek aanwezig is geweest. Het overige deel van het plangebied bestaat uit een beekeerdgrond met grondwatertrap III (code: pZg23).

DINO-gegevens

In de database van het DINO-loket staat één boring in het plangebied geregistreerd. Deze geeft aan dat de bovenste 35 cm van het bodempakket bestaat uit klei met daaronder siltig zand.

Mogelijke verstoringen

In de database met vergraven gronden (Brouwer & Van der Werff, 2012) staan 3 zones weergegeven die (deels) zijn verstoord. Dit betreffen het hoofdgebouw van BDO aan de westzijde, een perceel vergraven grond aan de noordkant en een gasleiding aan de zuidoostzijde.

Bekende archeologische waarden

ARCHIS en AMK

In ARCHIS staan twee archeologische vindplaatsen geregistreerd uit de omgeving van het plangebied. Direct ten oosten van het plangebied is in 1985 een fragment steengoed uit de 14^e eeuw aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnummer: 7504). Het betreft een losse vondst, meer informatie is niet voorhanden.

Aan de overkant van de Westerdorpsstraat staat de Hervormde kerk van Hoevelaken (ARCHIS-waarnemingsnummer 435150). De oudst bekende vermelding van de kerk stamt uit 1293 (www.hervormdhoevelaken.nl). De kern van de huidige kerk dateert uit de 15^e of 16^e eeuw. In 2002 heeft de toenmalige ROB gedurende 2 dagen een noodopgraving uitgevoerd (ARCHIS-onderzoeksmelding 3322). Naast resten van de kerk zijn er aardewerkscherven (Pingsdorf, grijsbakkend gedraaid, witbakkend geglaazuurd), geglaazuurde plavuizen, daklei en bot (knekelkuil) aangetroffen.

Uitgevoerd archeologisch onderzoek

Voor een geplande maar niet uitgevoerde ontwikkeling in het plangebied is in 2002 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (Oude Rengerink, 2002;). Een deel van deze inventarisatie is integraal overgenomen in onderhavig bureauonderzoek.

Historische informatie

De eerste bebouwing langs de Westerdorpsstraat zal zijn ontstaan in de Late Middeleeuwen. In 1132 werd door bisschop Andreas het land rond Hoevelaken ter ontginning uitgegeven (Melchior, 1967). Het tot dan toe als '*terra inculta inutilis*' (onbebouwd en onbenut land) aangeduide land bij Hoevelaken werd in de loop van de daaropvolgende eeuwen ontgonnen. De veengebieden werden uitgeveend en in lange kavels omgezet. Deze typische lange verkavelingen vonden plaats vanaf een ontginningsas (o.a. de huidige Westerdorpsstraat) en strekten zich over grote afstanden in de voormalige veengebieden uit. Op de kadastrale minuut uit 1832 valt op dat aan de Westerdorpsstraat ter hoogte van het plangebied enkele erven weergegeven staan. Binnen het plangebied zelf worden twee gebouwen weergegeven. Momenteel staan op deze plaatsen nog steeds bebouwing.

Circa 100 m ten westen van het plangebied staat kasteel Hoevelaken (Van Oosterhout, 2010; catalogusnummer 122). Van het bestaande kasteel Hoevelaken is bekend dat het in 1679 is herbouwd op een nieuwe locatie nadat het oude kasteel Hoevelaken in dat jaar was afgebrand (Melchior, 1967). Het oude kasteel lag een stuk zuidelijker van de huidige locatie, namelijk aan de oude Hessenweg, tussen Amersfoort en Deventer, vermoedelijk iets ten oosten van Vinkenhoef. Waarschijnlijk staan de laatmiddeleeuwse resten (ARCHIS-waarnemingsnummer 7331) in verband met het oude kasteel.

Gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidskaart

Op de gemeentelijke verwachtingskaart is aan het plangebied een lage tot middelhoge archeologische verwachting gekoppeld (Van Oosterhout, 2010). Voor de zone langs de Westerdorpsstraat geldt een hoge archeologische verwachting voor de periode Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd. Op de archeologische beleidskaart (en bestemmingsplan) geldt voor deze zone een onderzoeksplicht voor ingrepen dieper dan 0,3m én groter dan 100 m².

3 Gespecificeerde verwachting en aanbevelingen

3.1 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de bij het bureauonderzoek verzamelde gegevens is het mogelijk een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen ten aanzien van aard, ouderdom, diepteligging en gaafheid.

Verwachting, aard en ouderdom

Het verspreidingspatroon van archeologische vindplaatsen is voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke eisen die de mens stelde aan de leef- en woonomgeving. Meest markant zijn de verschillen tussen jager-verzamelaars enerzijds en landbouwers anderzijds.

Jager-verzamelaars

In de Steentijd (Paleolithicum t/m Vroege Bronstijd) leefde de mens voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk op een plek. Deze jachtkampen zijn plekken waar jager/verzamelaars slechts gedurende korte periode verbleven. Hier van rest tegenwoordig nog een strooiing van houtskool, vuursteen en haardkuilen. Uit een ruimtelijke analyse blijkt dat hun kampementen veelal gelegen zijn op relatief hoog gelegen gronden en bij voorkeur op de overgang van nat naar droog. Nabij dergelijke gradiëntzones waren namelijk de meeste voedselbronnen voorhanden en was (drink)water bereikbaar. In dekzandlandschappen waarin het plangebied gelegen is betreffen dit voornamelijk gordeldekzanden en dekzandruggen. Het plangebied zelf ligt echter in een relatief laaggelegen nat gebied. Op basis daarvan geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor de Steentijd.

Landbouwers: Laat Neolithicum tot en met de Vroege Middeleeuwen

Met de introductie van de landbouw (vanaf het Laat Neolithicum) werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De eerste akkergronden werden op goed ontwaterde gronden aangelegd. In de Gelderse Vallei betreffen dit de dekzandruggen die boven de natte dekzandvlakten uitsteken. Resten uit deze perioden kunnen bestaan uit nederzettingsresten, bestaande uit erven (woonstalhuis, enkele bijgebouwen en waterput(ten)). Hiervan rest tegenwoordig nog een vondstniveau bestaande uit onder meer aardewerk, bouw materiaal en houtskool en een sporen niveau.

Binnen het plangebied komen echter niet de meest geschikte gronden voor landbouw voor. Op basis hiervan geldt een lage archeologische verwachting voor de periode Bronstijd t/m Vroege Middeleeuwen.

Late Middeleeuwen - Nieuwe tijd

Op basis van het historisch kaartmateriaal worden er aan de zuidwestzijde van het plangebied resten uit de Nieuwe tijd verwacht. Wanneer deze zone langs de Westerdorpsstraat bebouwd is geraakt is niet bekend, al geeft de middeleeuwse kerk aan de overzijde van de weg het vermoeden dat er ook resten uit de Middeleeuwen verwacht kunnen worden. Het is bekend dat in de volle en late middeleeuwen de ontginning van het laagland, die in de Karolingische tijd was gestart werd voortgezet (Scholte Lubberink, e.a., 2015). Met name in het Kampenlandschap in het hart van de Gelderse Vallei werden gebieden ontgonnen en nederzettingen (bestaande uit meerdere erven) gesticht. De erven bestonden uit een hoofdgebouw met enkele bijgebouwen, roedbergen, kleine schuren en waterputten en kuilen. Thans resteren hiervan nog grondsporen en een strooiing van (veelal) afval zoals aardewerk, bouw materiaal, houtskool en bot.

Diepteligging

Het niveau van de verwachte archeologische resten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd bevindt zich ter hoogte van het plangebied direct onder de bouwvoor. Deze is naar verwachting tussen de 30 en 50 cm dik.

Fysieke kwaliteit

Vanwege ontbreken van een afdekkend pakket zijn de archeologische niveaus in het plangebied kwetsbaar voor bodemingrepen. Eventuele archeologische resten kennen naar verwachting een middelmatige gaafheid.

Overzicht

De archeologische verwachting en de verschillende deelaspecten daarvan, zoals hiervoor beschreven, kan in onderstaande tabel worden samengevat.

Archeologische periode	verwachting	Complextype	Kenmerken	Diepteligging	Gaafheid
Laat Paleolithicum- Vroege Middeleeuwen	Laag	-	-	-	-
Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd	Hoog	Huisplaats met erf	Sporenniveau en vondstniveau	Direct onder de bouwvoor	middelmatig

3.2 Aanbevelingen

Binnen het grootste deel van het plangebied geldt een lage archeologische verwachting voor alle perioden. Alleen aan de zuidzijde, direct aan de Westerdorpsstraat geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd (figuur 4; rood gearceerd, circa 1000 m²). De nieuwbouw zal grotendeels meer noordelijk, ter hoogte van de lage archeologische verwachting, plaats vinden. Binnen de zone met hoge archeologische verwachting worden 3 rijwoningen, een korte toegangsweg en enkele parkeerplaatsen gerealiseerd.

Aanbevolen wordt op deze locatie een karterend booronderzoek uit te voeren om eventuele archeologische resten en de bodemopbouw in kaart te brengen. Hierbij dient gebruik te worden gemaakt van een boordichtheid dat geschikt is om huisplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd op te sporen (zie Tol e.a, 2012). Voor het overige deel van het plangebied wordt voor de geplande ontwikkeling geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Nijkerk een selectiebesluit.

Literatuur

- Brouwer, F. & M.M. van der Werff**, 2012. Vergraven gronden. Inventarisatie van 'diepe' grondbewerkingen, ophogingen en afgravingen. *Alterra-rapport* 2336. Alterra, Wageningen.
- Melchior, S.W.** 1967. Hoevelaken; Huis en Heerlijkheid. N.V. Bouwfonds Nederlandse Gemeenten, Assen.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Oosterhout, F. van**, 2010. Archeologische monumentenzorg in de gemeente Nijkerk: toelichting op de archeologische waarden- en verwachtingskaart en de archeologische beleidskaart. *RAAP-rapport* 1976. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Oude Rengerink, J.A.M.**, 2002. Masterplan Bouwfonds Hoevelaken, gemeente Nijkerk; een Standaard Archeologische Inventarisatie. RAAP-notitie 238. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-rapport* 1000. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen, M. Verbruggen**, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek: deel: karterend booronderzoek, versie 2.0*. Gouda.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
DINO	Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond
IVO(-P)	Inventariserend VeldOnderzoek (Proefsleuven)
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NITG	Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen
PvE	Programma van Eisen
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied afgebeeld op divers kaartmateriaal.

Figuur 3. Het plangebied afgebeeld op divers historisch kaartmateriaal (schaal 1:25.000).

Figuur 4. Advies vervolgonderzoek. Alleen voor de rood gearceerde zone wordt vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een karterend booronderzoek (schaal: 1:3.000).

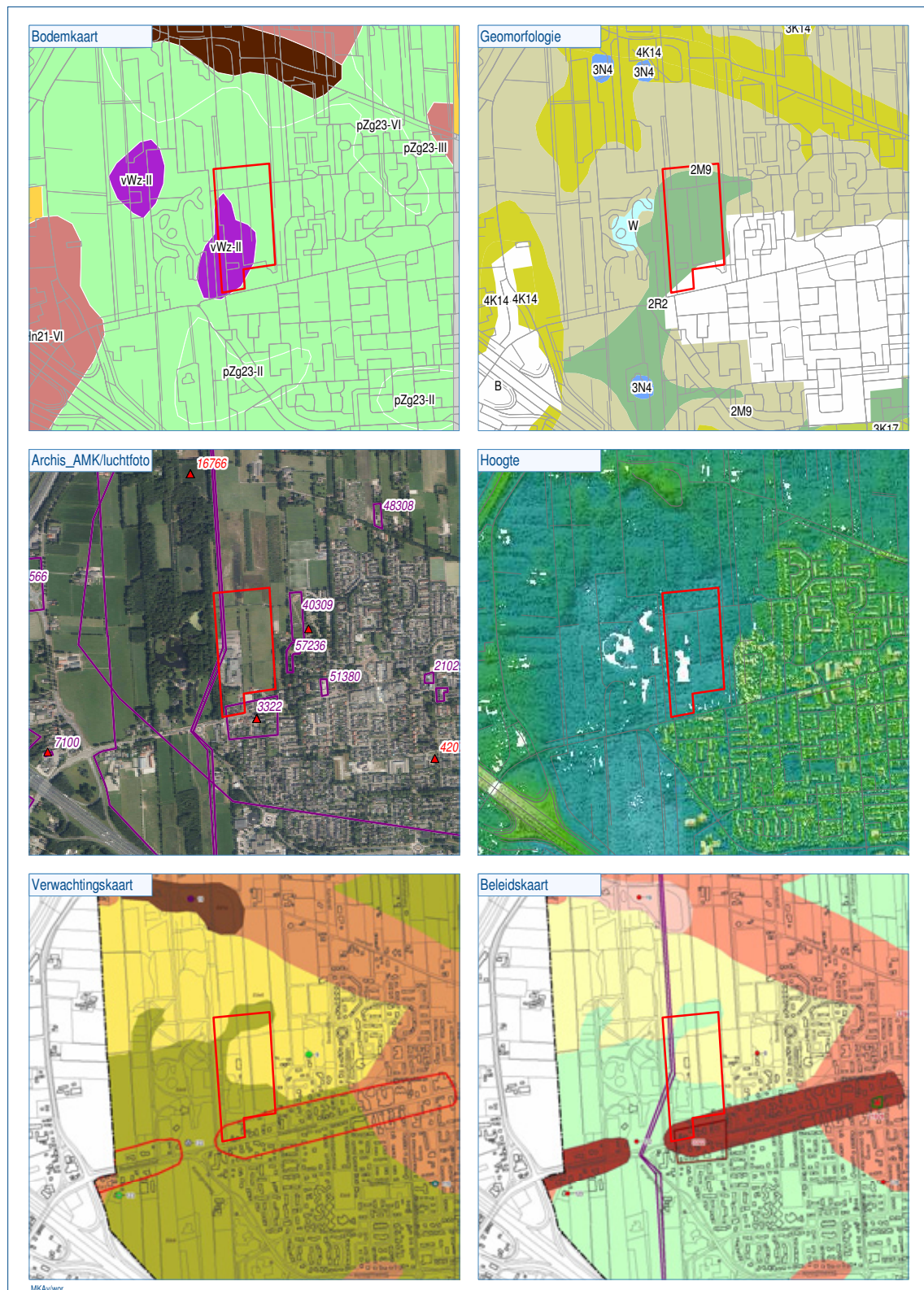
Figuur 5. Uitsnede van de zuidwesthoek van de “Vlekkenkaart” (inrichtingsontwerp). De rode gebouwen worden gesloopt. De gele delen zijn aan te leggen parkeerplaatsen en de lichtpaarse delen betreffen te bouwen huizen.

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

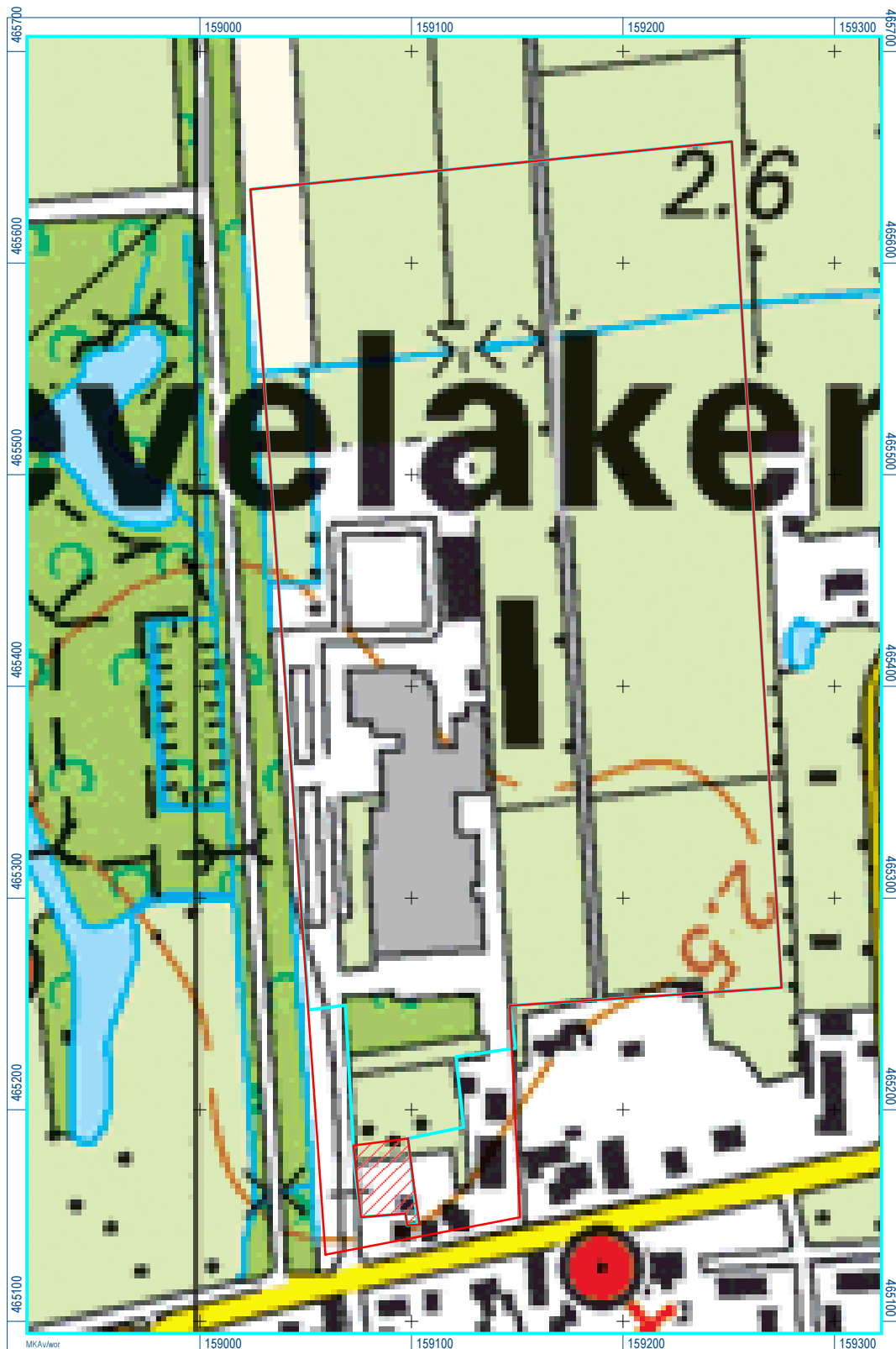
Figuur 1. De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:25.000).

Figuur 3. Het plangebied geprojecteerd op divers historisch kaartmateriaal (schaal 1:12.500).

Figuur 4. Advies vervolgonderzoek. Alleen voor de rood gearceerde zone wordt vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een karterend booronderzoek (schaal: 1:3.000).

Figuur 5. Uitsnede van de zuidwesthoek van de "Vlekkenkaart" (inrichtingsontwerp). De rode gebouwen worden gesloopt. De gele delen zijn aan te leggen parkeerplaatsen en de lichtpaarse delen betreffen te bouwen huizen.